

Kirja-arvio

Jukka Sihvonen

Median materiaalisuuden risteysasemilla

Packer, Jeremy & Wiley, Stephen B. Crofts (toim.) (2012). *Communication matters. Materialist approaches to media, mobility and networks*. London & New York: Routledge, 297 s.

► Joitakin vuosia sitten julkaistussa artikkelissaan ”Towards an ontology of media” Friedrich Kittler (2009) väittää, että Aristoteles oli kenties viimeinen keskeinen filosofi, jolle media oli mitätön ontologinen kysymys. Näin siitä yksinkertaisesta syystä, että asioiden väliset suhteet eivät Aristotelesta juurikaan kiinnostaneet – paitsi ehkä silloin, kun kyse oli fysiikasta. Jeremy Packerin ja Stephen B. Crofts Wileyn toimittamassa *Communication matters* -teoksessa Aristoteles mainitaan ainakin kirjan indeksin mukaan kahdesti – ja kummallakin kerralla Packerin haastattellessa John Durham Petersiä. Molemmat Aristoteles-viitaukset ovat paitsi kyseisen kirjan aihepiirin myös mediatutkimuksen laajemman horisonnin kannalta havainnollisia.

Ensimmäinen viittaus Aristoteleen suuntaan koskee ei enempää eikä vähempää kuin sellaista ”sosiaalisen” elämän (*zoa*) käsitettä, jonka Aristoteles hahmotteli erotukseksi ”paljaasta” elämästä (*bios*). Peters tunnustautuu jonkin sortin aristotelikoksi olettaessaan, että ihminen on elävää ja kuolevaa, lisääntyvää ja katoavaa ainetta, mutta myös kytköksissä selaisiin asioihin kuin puhe, politiikka, logiikka, etiikka, metafysiikka ja niin edelleen. Samantyyppinen jaottelu on jo Kittlerinkin mielessä, jos kohta hänen mukaansa Aristoteles rajasi suhteet nimenomaan *bios*-ulottuvuuteen.

Haastattelun toinen Aristoteles-viite on hieman myöhemmin kohdassa, jossa keskustelu koskee materialisoimisen tahtoa ja kysymystä sen alkuperästä: millaisessa merkityksessä nimenomaan Aristoteles materiasta ja materiaalisuudesta kirjoitti? Hän viittasi siihen kreikan sanalla *hyle*, joka merkitsee myös puuta. Kuten Peters toteaa, sen nykymuodoista tulee lähelle niin ikään puuhun viitettava käsite, espanjan *madera*. Materia tietysti on latinan peruja eikä Peters voi olla huomauttamatta sen yhteyttä käsitteeseen *mater* – äiti, emo, synnyttäjät.

Media elämän materiana?

Communication matters -teoksen artikkeleissa on tultu jo kauas sellaisesta mediaymmärryksestä, jota vaikkapa Claude Shannon tuntui noudattavan. Toisaalta kauas-ja-kauas on suhteellinen näkökulma, minkä Aristoteleen läsnäolo tällaisen johtopäätöksen alkupisteenä hyvin osoittaa. Kuka sanoo mitä ja millaisella kanavalla kenelle millä vaikutuksella? Oireellisesti lausuman ainoa ilmeisimmin aineellinen käsite on ”kanava”. Tämä johtaisi johtopäätökseen, jonka mukaan median kentällä kysymys aineellisuudesta on yhtä kuin kysymys median erilaisista kanavista. *Communication matters* -kirja todistaa – oikeastaan jokaisen

yksittäisen tekstinsä osalta – tällaisen johtopäätöksen paitsi puutteelliseksi myös lähtökohdiltaan virheelliseksi. Jo tästäkin syystä kirja kaikkineen on virkistävää ja ajatuksia herättävää luettavaa vaikka omat rajoitteensa sillä toki on.

Havainnollisen käsityksen artikkelikokoelman yleisilmeestä voi saada vaikkapa listamalla hakemistosta eniten viitattujen teoreetikoiden nimet: Friedrich Kittler, Bernard Stiegler, Henri Lefebvre, James Carey, Gilles Deleuze, Michel Foucault, Raymond Williams. Siis: teknologian historiaa ja teoriaa; sosiaalisen (kaupunki)tilan konstruointumista käsittelevää tutkimusta; yksilön ja vallan keskinäissuhteita koskevaa ajatteluperinnettä; erilaisten viestintävälineiden yhteistoimintaa käsittelevää tutkimusta, ja niin edelleen.

Teoksen toimittajat huomauttavat jo alkuun kirjansa nimen kaksoismerkityksestä: ”viestinnän aineet”, mutta myös ”viestimisellä on väliä”. Artikkelikokoelma on vuonna 2009 North Carolina State Universityssä järjestetyn kollokvion peruja. Pääosin tekstit ovat yhdysvaltalaisutkijoiden kirjoittamia, ja aiheet niin ikään keskeisesti yhdysvaltalaisia. Jälkimmäistä seikkaa voisi pitää kokoelman rajoituksena, mutta toisaalta sen voi nähdä myös takeena tarkastelun asiantuntemuksesta. Ehkä aiheita tässä suhteessa on ajateltavakin soveltamisen kannalta – miettimällä vastavia, läheisempiä esimerkkejä.

Kun pohdinnassa on esimerkiksi Chicagon Millennium Park kaupunkitilaan aineellistettuna mediana, voi sangen samantapaisia pohdinnan aiheita etsiä myös muualta. Tai kun tarkastelussa ovat toisessa maailmansodassa menehtyneiden sotilaiden muistoksi perustetut hautausmaat Euroopassa, vastaavia sankarivainajille pyhitettyjä mediatioja – tosin epäilemättä vaatimattomammassa mitassa – löytyy meiltäkin melkein joka päivästä. Äkkiseltään sankarivainajien hautausmaa saattaa tuntua oudolta esimerkiksi puhuttaessa median materiaalisuudesta, mutta ehkä ei enää William Balthropin, Carole Blairin ja Neil Michelin artikkelin lukemisen jälkeen. Toki kuoleman voi ymmärtää sielun vapautumi-

seksi aineesta, mutta tapahtumana se on jätännyt ja jättää kaiken aikaa suuren joukon aineellisia jälkiä, joiden ääreen kokoontaan aika ajoin, kuten sanonta kuuluu ”hiljentymään”.

Kokoelman artikkelit on ryhmitelty neljään laajempaan osastoon. Alussa on kaksi valaisevaa haastattelua: kirjan toimittajien kysymyksiin vastaavat N. Katherine Hayes ja John Durham Peters. Muut osat keskittyvät ajan ja tilan, koosteiden ja verkostojen sekä paikakasidonnaisen ja mobiiliin väliin kysymyksiin. Keskeinen yhdistävä linkki on tietysti kirjan kattokäsite, materia. Myös toimittajien laatima johdanto avaa median ja materian välistä keskinäisistä avartavasti ja monia kiinnostavia kysymyksiä herättävästi – sekä suhteessa alan tutkimuksen perinteeseen että mahdollisiin tulevaisuudensuuntiin. Talous, diskurssi, teknologia, tila ja ruumiillisuus ovat ne avainkäsitteet, joiden kautta materiaalisuutta koskevaa problematiikkaa on teoksen toimittajien mukaan mediatutkimuksessa käsitelty eniten.

Käsitteitä ja tiloja

Lähestymistavoista perinteisin koskenee talouden ja teknologian liittoa. Materialistinen elämäntyyli on mielletty rahan sanelemaksi, ja median kentällä teknologia on aina merkinnyt aineellisia koneita. Kokoelman tuoreutta kuitenkin osoittaa, että sen artikkeleissa keskitytään selvästi enemmän käsitelystauksen jälkiosan terminologiaan: ilmaisen välineet, tavat ja keinot, kehollisuudet ja ennen kaikkea tilan ja ajan moninaiset yhteen kietoutumat. Talous ja koneet ovat monella tavalla näissäkin teksteissä mukana, mutta nyt enemmän taustalla kuin pääosassa.

Mark Hansen kirjoittaa ubiikista aistimellisuudesta. Hänen väittämänsä on, että nykymedian käytön ymmärtäminen edellyttää luopumista vanhasta mallista, jossa sekä kohdeettä kehokeskeiset kokemuksen selitysmallit ovat olleet niin tavanomaisia. Mobiiliin nykymedian käyttäjä toimii ympäristössä, joka on globaali. Media on aineellinen ja aistimellinen

ympäristö, ja siitä riippumattomat olemassa olemisen muodot ovat niin sanotusti kuolleet sukupuuttoon. Hansen ehdottaa, että tällaisessa ympäristössä jäsenyvästä kokemuksen ehdoista saadaan ote esimerkiksi fenomenologisella käsitteistöllä. Lisäksi tihentyneitä kokemusympäristöjä voi hänestä tutkia ja tarkastella vaikkapa Olafur Eliassonin kaltaisten taiteilijoiden töissä.

Sarah Sharma pohtii artikkelissaan ajan aineellistumien kautta uusia valtarakenteiden muotoja, joita hän kutsuu ”vallan kronografi-oiksi” (*power-chronography*). Kyse on lyhyesti siitä, kuinka median kautta ajan kokemisen muodot ja ennen muuta mahdollisuudet ovat karanneet tavallisen kadunkokijan kynsistä – tai ne eivät ole ehkä karanneet, vaan ne on viety häneltä. Samaan viittaa haastattelussaan myös Peters, kun hän toteaa, että mediayhteiskunnassa suurinta valtaa käyttävät ne, jotka pystyvät määräämään, ”mitä kello on”. Paul Virilion ajatuksiin tukeutuen Sharma esittää, että ajallisten kokemusten asemesta vallan kronografiassa tulisikin puhua vauhdista. Sen ilmapiirissä ahneet, nopeat ja tuoteliaat syövät entistä vauhdikkaammin hitaat ja vähään tyytyvät.

Yksi esimerkki ”vallan vauhdikkuuden” uusista ilmentymistä on koulutettu, länsimainen hyvätuloinen, joka ”ulkoistaa” osan omista töistään esimerkiksi huomattavasti ”halvemman työvoiman” Intiaan. Yliopistossa työskentelevä tutkija, jonka tuottavuutta arvioidaan kv-julkaisujen määrällä voi internetin aikakaudella teettää koko raskaan arkisto- ja tiedonkeruutyön tällä tavalla ja keskittyä pelkästään tekstin loppuhiomiseen. Joskus muinoinhan tällainen malli toimi meilläkin, mutta intialaisen Rakeshin asemesta tiedonkeruun hoiti kotimainen jatko-opiskelija.

Teoksessa tilan, kaupungin ja median keskinäisiä sidoksia tarkastelevista lukuisista teksteistä kiinnostavimpia on Illinoisin yliopistossa mediatutkimuksen professorina toimivan James Hayn artikkeli neoliberaalista kaupungista. Hayn mukaan niin media- kuin kaupunkitutkimuksenkin perinteissä kaupungin ja median yhteys on tavanomaisesti

mielletty modernistisessä hengessä: ensin on ollut aineellinen ja sosiaalinen kaupunki ja sitten ovat muodostuneet viestinnän erilaiset teknologiat, keinot, välineet ja vaikutukset, jotka ovat kehityksen nimissä alkaneet muuttaa myös sosiaalista kaupunkiympäristöä. Hayn mukaan on lopultakin aika pyrkiä irti tämänyyppisestä yksinkertaistuksesta. Vaatimustaan hän perustelee idealla uusliberalistisesta kaupunkitilasta. Hay katsoo, että ”urbaania uudistumista” ja ”uutta mediakaupunkia” koskevan suunnittelun ja rakentamisen lähtökohdat ovat läpeensä tietyyppisen taloudellis-poliittisen ideologian virittämiä. Lisäksi ne ovat olleet jo kauan elimellisesti osa kaupunkien suunnittelua ja suunnitelmien toteuttamista. Tältä kannalta moderni kaupunki on aina ollut tietynlainen mediakaupunki.

Hayn kehittelyn taustat juontuvat Henri Lefebvren materialistiseen tilantutkimukseen ja sen perusajatukseen, että tila on aina tuottamisen asia – ja paitsi tuotettu tila voi olla myös tuottava. Asetelma johtaa luontevasti kahtalaiseen kysymyksiin: millaisten ehtojen vallitessa tila on tuotettu, ja millaisia tuottamisen mahdollisuuksia siihen sisältyy? Kirjasot, museot, puutarhat, puistot ja kaupunkeihin 1800-luvulta alkaen perustetut eläintarhat mediatiloina ovat valaiseva lähtökohta tarkastella siirtymää ”urbaanin moderniteetin” aikakauteen. Niissä yhtäältä tiede ja valistus, toisaalta viihde ja speaktaakki kietoutuvat toisiinsa antaen aineellisen muodon tietylle hallintajärjestelmälle, jolla on omanlaisensa rationalistinen peruste. Kokijan oletuksena oli valistunut ja vapaa kansalainen. Käyttäen esimerkkinään Chicagoo Hay luonnostelee tästä mediamuotojen ympärille seuraavat vaiheet: ”elokuvakaupunki” (1800- ja 1900-lukujen vaihe); ”radiokaupunki” (maailmansotien välinen aika) ja ”televisiokaupunki” (1950-luvulta 1990-luvulle). Tähän taustaan suhteutettuna uusi mediakaupunki ei ole mitenkään ”uusi” vaan jatkoa sille uusliberalistiselle talouspolitiikalle, joka jo kunakin aiempaan aikakautena on tukeutunut kulloisenkin teknologiseen valtamediaan.

Posthumanismin koosteita

Koosteina ja verkostoina kokoelmassa käsitellään bioteknologiaa ja laajemminkin ihmisen ja koneen monimuotoisiin kytkeytymisiin perustuvaa mediakulttuuria. Tämä on perusteltua, sillä materia on näissä koosteissa – vain hieman eri muodoissaan – molemmilta puolilta vahvasti sekä läsnä että sanelee viestinnällisen yhteyden toimivuutta. J. Macgregor Wisen tekstissä tämä täsmentyy ”klikkaus-kulttuurin” yhdeksi ominaispiirteeksi. Miten esimerkiksi sellainen yleiskäsite kuin ”huomiotalous” ulottuu itse kunkin sormenpäihin niinä liikkeinä, joita kosketusnäytöt toimiakseen edellyttävät? Lisäksi klikkaus-kulttuurin tyypillinen piirre tuntuu olevan hajamielisyyden ja keskittyneisyyden nopea vaihtelevuus, tietäntyyppinen pysyvä varuillaan olo sen suhteen, että mikään ”tärkeä” ei jäisi havaitsematta.

Sormenpäihin sijoittuvan tilallisenä vastaparina voisivat olla Lisa Parksin artikkelissaan käsittelemät tiedustelusatelliitit ja niiden kautta hahmottuva ”häränsilmään” osuimisen (*zeroing in*) ideologia. Tällaisen kuvaston mieleen iskostavassa havaintokentässä suunta on ylhäältä alas. Romanttisen runoilijan mielitopos – ”linnan silmin” – on siirtynyt postromanttisen sotilastiedustelijan käytössä monta astetta kauemmas avaruuteen.

Koosteista (*assemblage*) puhuttaessa tietysti viitataan niin Deleuzen ja Guattarin filosofiaan kuin Manuel DeLandan (2006) ”koosteteoreettisiin” ajatuksiin sosiaalisen rakentuneisuuden prosesseista. Itse asiassa koosteen käsite käydään läpi jo kirjan alussa N. Katherine Haylesin haastattelussa. Hän toteaa osuvasti, että myös mediatutkimukseen kotiutunut termi on monien käytössä kuitenkin sängen kevyesti sivuuttanut siihen olennaisesti kuuluvan aktiivisen ja muuttavan, prosessia korostavan painotuksen. Hayles muistuttaa, että inhimillinen toiminta ei käynnisty ”subjektiviteetin polkaisusta”; pikemminkin subjektiksi kutsumamme on omanlaisensa kooste, joka muotoutuu tällaisen käynnistämisen ja käynnin myötä.

DeLandan ajattelussa kyse on koosteesta koosteiden joukossa. Yhtenä koosteiden joukkoa moduloivana voimana on media sekä taloudellis-teknisenä ja materiaalisena toimintaympäristönä että erilaisina, ajatteluun ja tunteisiin vaikuttavina ilmaisuvälineinä, joilla voi olla ja usein onkin välittömiä seurauksia sille, miten koosteet edelleen muuttuvat.

Byron Hawkin tapaan kysymyksen voisi kiteyttää paitsi materialismia myös humanismia koskevaksi: mitä ”elämästä” – ja vielä tarkemmin ”ihmiselämästä” – jää jäljelle silloin, kun media määrittäyty materialismin perusehtojen kautta? Asetelma kuulostaa tutulta: yhtäällä on aineeton kieli, toisaalla aineellinen maailma ja niiden välissä ”sekä/että-ihminen”. Miksi tämä malli ei enää päde? Yhtenä syynä voisi olla ajatus energiasta, joka liittyy osapuolet toisiinsa. Mitä suuremman roolin tällaiselle koosteen läpäisevälle jännitteelle antaa, sitä pienemmäksi tuntuu välittävä komponentti eli ihminen muuttuvan.

Energian ja aineellisuuden suhde pelkistyy sarjaksi vaiheita. ”Ihmiselämä” on niiden joukossa entistäkin ymmärrettävämmiin juuri sellainen lyhyt säkeensisäinen tauko, josta Giorgio Agamben (2004) on kirjoittanut ”antropologisen koneen” käsitteellä. Martin Heideggerin kaltainen aito humanisti tietysti suree ihmisen kutistunutta roolia tällaisessa järjestelmässä. DeLandan tapaiselle realistille kyse on vain koosteiden tavasta toimia. Agambenin kautta voidaan avata ehkä myös kriittinen kulma: retoriikka käsittelee yleistermejä kuten ”ihmiselämä” tai ”media” helposti vain funktionaalisesti korostamalla joko sitä, missä suhteessa ne ovat puutteellisia tai sitä, missä suhteessa ne ovat liikaa. Näin juuri se alue, mitä ne ”oikeasti” ovat, jää – ainakin retoriselta kannalta – ikään kuin tyhjäksi tilaksi riittämättömän ja liiallisen väliin.

Risteysasemia opiskelukäyttöön

Parhaimmillaan tällaiset laajan esimerkkiaineiston, rajatun näkökulman ja käsityskelman avulla koossa pysyvät artikkelikokoelmat ovat lukupiiri- tai seminaarikäytössä. Tällöin

yhteisen opiskelun luontevaksi kiinnekohdaksi muotoutuu laajempi kenttä (kuten Lefebvren ”urbaanin problematiikka”), ei niinkään kysymys/vastaus-asetelma tai historiapainotteinen nipplitieto. Probleemojen ympärille hahmotettavaa tutkimuksellista, aatehistoriallista yhtä hyvin kuin muunkinlaisiin käytännön esimerkkeihin tukeutuvaa verkostoa voi seminaariryöskentelyn myötä sekä koota että purkaa keskustelujen kautta.

Sekä *Communication matters* -kokoelma itsessään että sen yksittäiset tekstit muodostavat joukon risteysasemia, joista on helppo tehdä tarkentavia tutkimusretkiä erilaisia kuväyliä pitkin myös muualle. Juuri tämän tyyppisten kirjojen ei soisi pölyttyvän hyllyssä, vaan niiden toivoisi tulevan yhä uudestaan hyödynnetyiksi, kierrätetyiksi ja mikä ettei myös kriittisesti osiinsa paloitelluiksi erilaisissa sovellusten, toisinlentojen ja oppimisen käytännöissä.

Kirjallisuus

Agamben, Giorgio (2004 [2001]). *The open: Man and animal*. Stanford: Stanford University Press.

DeLanda, Manuel (2006). *A new philosophy of society: Assemblage theory and social complexity*. London & New York: Continuum.

Kittler, Friedrich A. (2009). Towards an ontology of media. *Theory, Culture & Society* 26: 2–3, 23–31.